

Agnieška Juzefovič
TUŠTUMOS FENOMENAS

Tuštumos sklaida daoizme, fenomenologinėje
filosofijoje, kinų ir vakarų estetikoje bei dailėje

Agnieška Juzefovič
THE PHENOMEN OF EMPTINESS
Spread of Emptiness in Daoism, Phenomenological
Philosophy, Chinese and Western Aesthetic and Art

Vilnius: Technika, 2014. p. – 272 p.
ISBN 978-609-457-479-5

ALGIS MICKŪNAS
Ohajo universitetas

TARP PASAULIO TYLOS IR TUŠTUMOS

Between the Silence of the World and Emptiness

SUMMARY

The notice contains the review of the monograph by Agnieška Juzefovič *The Phenomen of Emptiness. Spread of Emptiness in Daoism, Phenomenological Philosophy, Chinese and Western Aesthetic and Art*. The reviewed book is an excellent example of comparing civilizations in the context of arts – specifically the visual arts of two distinct trends of thought: Phenomenology and Daoism. The author manages to link two very distinct traditions and historical periods by way of disclosing a common phenomenon – that of emptiness – and its diverse readings, forming a unique logic of sameness and difference. While the comparisons are complex, involving methodological and even theoretical debates, one thing is clear: the text presents the phenomenon of emptiness and the artistic diversity of the two traditions and unfolds an appropriate method suggested by the visual arts and their theoretical components. In this sense, there is no a priori imposition of one tradition on another that would be counter to fruitful investigation. The author is specifically keen to maintain that emptiness is not some sort of metaphysical postulate which „explains“ all events and their artistic depictions; rather, the artistic depictions yield the all pervasive presence of emptiness in the arts and theories both of Daoism and phenomenology. It is made clear that the latter has done a credible job in showing that the very horizon of any given thing, action, pronouncement is structured mostly by empty or unfulfilled possibilities. It is to the credit of the author that she does not overstate her case by hastily transgressing the subject matter of her investigations. In this sense, the text is groundbreaking and most revealing the contact between two distinct civilizations. Obviously, there are numerous suggestions for further research which – we hope – the author will pursue.

RAKTAŽODŽIAI: tuštuma, pasaulis, fenomenologija, daoizmas, vizualieji menai.

KEY WORDS: emptiness, word, phenomenology, Daoism, visual arts.

SANTRAUKA

Recenzijoje aptariama Agnieškos Juzefovič monografija *Tuštumos fenomenas. Tuštumos sklaida daoizme, fenomenologinėje filosofijoje, kinų ir Vakarų estetikoje bei dailėje*. Ji laikoma sėkmingu bandymu lyginti skirtingas civilizacijas pasitelkiant menus, ypač vaizduojamąją dailę, susijusią su dviem skirtingomis mąstymo tradicijomis – fenomenologija ir daoizmu. Remiantis gausiais šaltiniais ir interpretacine literatūra, autorei pavyksta nubrėžti sąsajas tarp dviejų labai skirtingų tradicijų ir istorinių laikotarpių bei išryškinti joms būdingą giminingą tuštumos sampratą. Tuštumos samprata monografijoje traktuojama ne kaip koks nors metafizinis postulatų, kuriuo remiantis būtų įmanoma „paaiškinti“ visus įvykius ir jų estetinę raišką, bet veikiau per meninius vaizdus atskleidžiamas viską persmelkiantis tuštumos esmas, įžvelgiamas tiek daoizmo, tiek Vakarų fenomenologinėje mąstymo tradicijoje. Parodoma, kad kiekvieno esinio horizontas atsiveria per tuščias ir neužbaigtas galimybes. Knyga vertinama kaip novatoriškas veikalas, kuriame įtikinamai atskleidžiama dviejų civilizacijų sąveika.

Agnieška Juzefovič nagrinėja ir lygina daoizmo ir fenomenologinės tuštumos reiškinius kaip esminius bruožus daoistų ir vakariečių tapyboje. Aš jos tyrinėjimo darbą seku jau daug metų, esu susipažinęs su ankstesniais tekstais, kurių pagrindu ir buvo sukurta ši monografija. Į skaitytojo rankas patekusi versija yra puikiai išplėtotą ir pagrįstą minėtų tekstų medžiaga, autorei gerai suprantant, kad nėra reikalo smarkiai keisti ir plėsti turinį. Kokie nors priedai jau reikalautų kitokio teksto, pagrįsto kitokiais tyrinėjimais. Vykdamas lyginamuosius bet kurios srities tyrimus būtina labai griežtai apsiriboti, nes kol kas dar niekas nėra suradęs visuotinės teorijos ar metodologijos, tinkamos lyginti „viską su viskuo“. Taigi autorės darbas kaip tik neketina „išsišokti“ su visuotiniais teiginiais. Tokiu atveju gali atsirasti kritikų, surandančių trūkumų ir net reikalaujančių kokio nors visuotinio metodo. Deja, tokie reikalavimai nei nurodo, nei pasiūlo tokią metodologiją – mat jos paprasčiausiai nėra. Šiame veikale fenomenologija irgi netaikoma kaip visuotinė metodologija, bet veikiau yra būdas susikoncentruoti prie konkrečios

temos ir atskirti ją nuo pašalinių, nors ir įdomių, bei galimai atskirai ir kitur nagrinėtinų temų. Autorė parodo, kokie tuštumos variantai yra regimi tik konkrečiuose meno darbuose, ir atsiribojama nuo jos tezei nereikalingų kitų, tiek Vakaruose, tiek Rytuose sukurtų darbų, tarkime, tokių sričių kaip fizika. Lyginimo metodų klausimas atveda prie atviro atsakymo: kiekviena nagrinėjama tema lemia, ko jai reikia, ir atveda prie jai pačiai tyrinėti reikalingos metodologijos. Šiuo atveju autorės darbas ir atkreipia dėmesį tuo, kad niekas nėra išsprendžiama iki galo, ir tai pripažįsta geriausi tyrinėtojai. Vienas garsiausių indų kultūros žinovų Paršvatam Lal, versdamas *Mahabharathą* į anglų kalbą, save apibūdina ne kaip vertėją (angl. *translator*), o kaip perkūrėją (angl. *transcreator*), nes nėra tiesioginės išraiškos, kuri grynai sutaptų su kitomis išraiškomis. Bet tai nereiškia, kad mes negalime surasti plotmės, kurioje galėtume vieni kitus atpažinti – ne iki galo, bet pakankamai – atradus konkrečius sąvokų rėmus. Šiuo atveju autorė tinkamai nurodė vienus iš rėmų, galinčių atverti autentišką tarpcivilizacinę komunikaciją – tuštumą...

Monografijoje tuštuma traktuojama kaip neturinti specifinių sąvybių, bet pasirodanti kalbose ir menuose. Autorė pasirenka tapybą, bet taip pat nurodo, kad ir kalbėdamos apie patirtį, be tuštumos neapsieina nei fenomenologija, nei daoizmas, nei dzen mąstymo tradicijos. Taigi gerai suprantama, kad patirties galimybių akiratis neišvengiamas ir kad dauguma galimybių pasilieka tuščios, neįgyvendintos, nors jos reikalingos kaip fonas, padedantis suprasti, ką reiškia tos galimybės, kurios buvo „įgyvendintos“. Tas pats galioja ir ontologiniame diskurse, kada kalbama apie kasdieniškus daiktus, pavyzdžiui, stiklinę, atveriančią ir formuojančią tuštumą. Įdomu tai, kad dzen tradicijos pirmtakas budistas Nagardžuna nurodo, kad neįmanoma kalbėti apie paprasčiausias patirtis, tokias kaip „laikas“, jeigu nėra tuštumos sampratos. Agnieškos Juzefovič darbas ir yra ta vieta, kurioje tuštuma kaip fenomenas pasirodo įvairiausiose patirties plotmėse bei kultūrose ir todėl pagrindžia specifinę tapatybės ir skirtumų tyrinėjimo metodologiją. Pastaroji gali nurodyti kitas tyrinėjimų plotmes, reikalaujančias suvokti, kad gal kiekviena iš jų turi savas tapatybės ir skirtumų logikas. Kadangi autorės nagrinėjama tuštuma yra tuštuma mene, ypač tapyboje, pasirinkti ją iliustruojantys pastarųjų pavyzdžiai puikiai parodo tuštumos tęstinumą per skirtingus įvaizdžius. Juose išryškėja tuštumos skirtumai: vakarietiškos tapybos bruožai yra šiek tiek perspektyviniai, nurodantys menininko būseną, o kinų dailininkai, siekiantys patirti savo pačių tuštumą, neturi „pozicijos“ ar atramos taško, iš kurio tapyba būtų regima. Taip

skaitytojui parodoma, kad perspektyva taip pat nėra daikto savybė ir todėl yra vienas iš tuštumos variantų. Vadinasi, įvaizdžiai atveria tuštumą lyg iš bevietės vietos ir leidžia stebėtojui išsivaduoti iš vakarietiško „subjekto“ bei matyti tuštumą kaip tokią. Taip pat pateikiama tuštumos pavyzdžių, per kuriuos pasirodo tuštuma ir tyla – varpo be jokios vidinės šerdies įvaizdis. Visas varpas yra tuštuma, kuri atsiveria sutrenkus varpą kabančiu kuoliuku, sudarančiu tuštumos ir tylumos skambesį, kuris plečiasi per visumą tiesiog parodydamas tuštumos ir tylumos viską persmelkiančią duotybę. Pagaliau skaitant autorės darbą galima suprasti meno vertę kaip galią parodyti pagrindines patirties sąlygas, nesvarbu, ar jos būtų vakarietiškos, ar rytietiškos.

Yra daug įvairių fenomenologijų, tačiau problema tebėra ta pati – ar įmanoma ją plėtoti iki galo? Štai Merleau-Ponty kalba apie sieną, kuri tampa permatoma, vis kviečianti prie tolesnių tyrinėjimų, ir todėl autorės darbas yra žingsnis, kuris ne tik atveria daoizmo ir fenomenologijos vieną plotmę, bet taip pat nurodo „daugiau“ reikalingų tyrinėjimų. Šiame darbe nėra plėtojama „būties“ problematika. Mat nors pastaroji yra svarbi Vakarams ir kai kuriems Kinijos mąstytojams, autorė sąmoningai atsiriboja nuo tokios problematikos. Galbūt ši tematika galėtų būti tyrinėjama kituose veikaluose. O šie sudarys galimybę atverti, kas randasi „daugiau“. Šis „daugiau“ yra labai svarbus, nes dabartyje nėra išėities: visos šalys, net ir galingiausios, turi atsižvelgti į Kiniją ir jos plėtrą. O norint sėkmingai tai daryti, reikia kuo geriau ją suprasti. Kalbėti apie Kiniją

kaip apie „komunistinę“ apskritai neverta, nes, analizuojant Kinijos dabartinę „politinę“ situaciją, nėra jokių užuominų apie marksizmą/leninizmą/maoizmą, bet netrūksta nuorodų į „gilia“ Kinijos tradiciją – Daoizmą, Konfucionizmą ir net Sun Tzu „taikingą konkurenciją.“ Todėl recenzuojama knyga yra vertinga norint susipažinti su viena reikšmingiausių Kinijos tradicijų, o tradicijos supratimas

neabejotinai skatins autore toliau tyrinėti šią reikšmingą ir seniausią žmonijos istorijoje civilizaciją. Įvairiose pasaulio šalyse jau įsteigta apie tris šimtus Kinijos remiamų institutų, kuriuose propaguojama Kinijos tradicija be jokių nuorodų į „komunizmą“. Šios pastabos laikytinos užuominomis apie knygos svarbą ir aktualumą. Galima pasidžiaugti, kad ši knyga išleista.